

פרק 3

פעילויות סיכום וסיום

כאשר קבוצה נפגשת בפעם האחרונה, בין אם מדובר בחלקו האחרון של מפגש חד-פעמי, בסופו של יום או מפגש, ובין אם מדובר בסיום השתלמות ארוכה, יש להקדיש תשומת לב מיוחדת לחלק הסיום. הסיום הוא הזדמנות לעסוק בכמה מן הממדים הבאים: הפרידה, התוכן שנלמד, תהליך הלמידה והחשיבה, התהליך האישי והקבוצתי, מתן וקבלת משוב וחשיבה על יישום והעברת הנלמד.

חשוב לסכם בסיום כל יחידת עבודה: לפני יציאה להפסקה, ובתום כל מפגש בהשתלמות. כמוכן יש להתאים את אופי ואורך הסיכום לסוג היחידה. בחוברת זו נתמקד בעיקר בסיכום יחידה שלמה של השתלמות.

פרידה – סיום ההשתלמות הוא גם שעת פרידה מהקבוצה ומהמנחה. אירוע זה עשוי להיות מרגש מאד, במיוחד בקרב קבוצה שעבדה תקופה ממושכת ביחד, והמשתתפים יכולים להגיב אליו בדרכים שונות: יש כאלה שחשים קושי להיפרד, מצב העשוי להתבטא בקושי לדבר על תחושותיהם סביב הפרידה, או אפילו בהתעלמות ממנה. אחרים מבטאים את הקושי דווקא דרך ניהול וארגון הפרידה - דואגים לכיבוד חגיגי, לדף קשר ואף מתאמים אירוע חברתי. יש משתתפים שרוצים לדבר ולסכם, בעוד שאחרים אינם מוצאים את המילים, ויש כאלה שהפרידה כלל לא מעסיקה אותם.

כדאי לבחור פעילות סיום שתאפשר למירב חברי הקבוצה להשתתף ולהתבטא. רצוי גם להקצות לכל משתתף זמן התכנסות אישי לפני הדיבור במליאה.

התוכן הנלמד – תהליך הלמידה הינו תהליך ספירלי בו ידע חדש נשען על בסיס ידע ישן, אולם תוך כדי התהליך, קשה לפעמים לסמן את הלמידה החדשה. הבנה זו של מה שנלמד מתאפשרת לרוב בדיעבד, על כן רצוי לעצור בהזדמנויות שונות ולנהל רפלקציה ביחס ללמידה עד כה.

עיסוק בשאלה "מה למדנו?" מסייע למנחה ולקבוצה להעלות על פני השטח את התכנים שנלמדו, וגם לסמן מה עדיין אינו מובן ודורש, על כן, למידה נוספת.

בדיקת הלמידה יכולה לסייע בידי המשתתפים להבהיר לעצמם מה הם יודעים, ולהפוך את הידע המופנם להבנה. לשם כך, ניתן להשתמש בגישת "ביצועי ההבנה" (ראה בנספח רשימת ביצועי הבנה והצעות לשימוש בהם כרפלקציה על התכנים). עיסוק כזה עשוי ליצור בקרב המשתתפים תחושה חיובית של הישג וסיפוק.

אם כן, חשוב לאתר וליצור הזדמנויות לסיכום התוכן במהלך השתלמות ובסופה. ניתן לעשות זאת גם ע"י יצירת תוצר תכני (פרוייקט) במסגרת המפגש.

תהליך הלמידה והחשיבה –

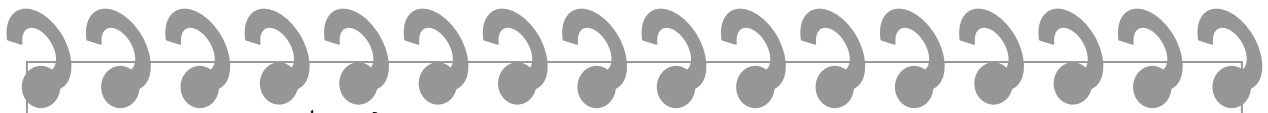
רפלקציה על תהליך הלמידה והחשיבה עשויה לחדד את המודעות לתהליכים אלה ולשפרם בעתיד.

תהליך אישי וקבוצתי – גם אם המטרה שלשמה נפגשה הקבוצה הייתה למידה של תוכן, אי אפשר להתעלם מכך שהקבוצה כקבוצה והפרטים בתוכה, עברו תהליך. במהלך ההשתלמות מתרחשים אירועים משמעותיים בחיי הקבוצה (כמו, פעילות למידה משמעותית, משתתף שהצטרף באמצע או עזב, מנחה אורח ששעמם, פיגוע בארץ שהשפיע על ההתנהלות בקבוצה באותו יום וכיוב'), ובחיי המשתתפים כפרטים (כגון, חיבור רגשי אמיץ או תחושת דחייה כלפי אדם אחר בקבוצה, אימוץ תפקידים קבוצתיים, תובנות אישיות וכיוב').

מומלץ, אם כן, לתת בסיכום מקום גם לתהליכים אלה, לאפשר לקבוצה לעבד את מה שהיה ולהתייחס באופן אישי זה לזה.

משוב – הסיום הוא זמן הולם למתן משוב, מכמה סוגים: משוב מהקבוצה למנחה ביחס להיבטים שונים של ההשתלמות (דרך ההנחיה, רלוונטיות התכנים, תנאים פיזיים וכד'), משוב בין המשתתפים לבין עצמם (אמירה אישית, שיקוף התהליך האישי שעבר משתתף בעיני הקבוצה וכיוב') ומשוב מהמנחה לקבוצה או ליחידים (תלוי במטרת ההשתלמות, באורכה, ובאופי היחסים). המשוב מהווה הזדמנות של המשתתפים להתבטא ולהביע את דעתם ורגשותיהם בצורה חופשית או מובנית.

המעמד של מתן וקבלת משוב עלול להיות מביך ולא נעים, אולם אם הוא נעשה באווירה טובה ובטוחה, הנאמר בו יכול לשמש כמנוף ללמידה ולהמשך התפתחות. גם חשיפה של

המשתתפים לדעות שונות בקבוצה עשויה להרחיב להם את הפרספקטיבה, ליצור עניין וסקרנות, ולעורר אותם לחשוב על דברים באופן שונה.

חשוב לתת לקבוצה זמן למשוב על מנת לאפשר לה לפרגן ולהודות מחד, וגם לשחרר תסכולים שהצטברו מאידך. לאור זאת, כדאי לכוון את המשתתפים בשלב זה לחשוב על היבטים מסוגים שונים, חיוביים ושליליים. מומלץ שהמשוב ייעשה גם בהתייחס למטרות ולתיאום הציפיות שפתחו את הפעילות.

בסיומה של השתלמות ממושכת, מומלץ לאפשר משוב אישי בין המשתתפים לבין עצמם, בו תינתן להם הזדמנות להתייחסות אישית זה לזה. משוב מעין זה עשוי להיות מאד משמעותי, במיוחד לאור העובדה שמעטות ההזדמנויות מחוץ לגבולות הקבוצה בהן מתבצע "חילופין" שכזה. עבודה במסגרת קבוצתית קבועה לאורך תקופה מאפשרת היכרות עמוקה, והמשתתפים יכולים ללמוד, למשל, איזה רושם ראשוני הם מעוררים והאם/באיזו מידה הוא משתנה בהמשך. הם יכולים להשוות בין תפיסת התפקיד הקבוצתי שלהם ("מה הייתה התרומה שלי לקבוצה"?!) לבין האופן בו נתפסה תרומתם ע"י הקבוצה ולקבל משוב לגבי המשאבים האישיים שלהם והמקומות שראוי לשפר.

בתכנון פגישת הסיום, עליך לחשוב מראש באילו ממדים חשוב לך במיוחד לקבל משוב ולבחור בפעילות מתאימה לצרכים אלה.

יישום והעברה - סוג זה של משוב מוליך את הקבוצה לחשוב קדימה ומחוץ לגבולותיה. כאן המשתתפים מתבקשים לחשוב כיצד ישתמשו בעתיד במה שלמדו - **ברמת התוכן** (למשל, "היכן ומתי אפעיל את כלי החשיבה?"), **וברמת התהליך** (למשל, "למדתי שאנשים שנראים משעממים במבט ראשון, מתגלים כמרתקים במבט שני, אזכור זאת במפגש עם תלמידים חדשים").

בדומה לעיסוק בשאלה "מה למדתי?", גם השאלות "כיצד איישים?" ו"מהן ההשלכות?" מכוונות את המשתתפים לחשוב על הלמידה שעשו ולהעריך אותה, ובכך מחזקות את תחושת הסיפוק וההישג.

התמקדות ביישום והעברה יכולה גם לעזור בהיבט הרגשי של הסיום, כיוון שתכנון היישומים לעתיד משמעו המשך עבודה עם התכנים, דבר שעשוי להפחית מצער הפרידה. כמו כן, פעולה כזו מגדילה את תחושת המחויבות ואת המוטיבציה להמשך עבודה. במידת האפשר, כדאי לבדוק עם הקבוצה מפגשי - המשך עתידיים שיהוו מסגרת לשיתוף ולהתייעצות באשר ליישום הלמידה.

כאשר מדובר בסיום מפגש אחד מתוך מספר מפגשים, כדאי להקצות בו זמן **לתיאום ציפיות להמשך ולמשוב**, משמע, לאפשר לקבוצה להתייחס למה שהיה, ולהשפיע בדרך זו על מהלך הדברים בהמשך כך שיתאימו לה ולמטרותיה בצורה המירבית.

אם כן, לסגירה ולסיכום חשיבות רגשית וקוגניטיבית עבור הקבוצה והמנחה. מומלץ לנהל יחידה זו באופן שמאפשר סיכום אישי תחילה וסיכום קבוצתי בהמשך, זאת משתי סיבות:

- **הטייה קבוצתית** – הנטייה של פרטים בקבוצה לשנות את תפיסתם, דעתם או התנהגותם בדרך שתהיה עקבית עם נורמות הקבוצה. במצב כזה, יתכן שמשותף שרצה לתת משוב שלילי לא יעשה זאת, כיון שהמשתתפים שדברו לפניו הביעו שביעות רצון גבוהה מההשתלמות (ולהפך, כמובן).
  - הצפה רגשית – לפעמים קשה למשתתפים לחשוב בבהירות ולבטא את תחושותיהם בסיטואציה של סיום. בשל כך, כדאי לתת להם זמן להתרכז ולהתחבר, ואולי אף להשתמש במדיום שאינו מילולי.
- בפרק זה סוגים שונים של פעילויות לסיום ולסיכום. חלק מן הפעילויות עונות על ממד אחד מהממדים שפורטו לעיל, ואחרות – על כמה מהם.
- קיימות דרכים שונות לסיכום ולסיום מפגש או השתלמות דרך עיסוק בשאלות מרכזיות. לפניך רשימת שאלות שניתן להעלות במפגש הסיום. השאלות מסודרות באופן הבא:
- שאלות מכוונות תוכן, שאלות מכוונות תהליך (אישי וקבוצתי), שאלות למשוב, שאלות בנוגע ליישום, ושאלות "קצת אחרת" (מזמינות עבודה דרך שימוש במטפורות ודימויים). מיון השאלות לקטגוריות הוא שרירותי, ונעשה לצורכי סדר. בהמשך הצעות לשימוש בשאלות אלה ותרגילים נוספים, מפורטים יותר, לסיום באמצעותן.

שאלות לסיכום ולסיום

(לשאלות נוספות ראה פרק 2 - כיצד לחבר את הקבוצה למפגש הקודם).

מכוון תוכן

- למה הכי התחברתי.
- מה קבלתי.
- מה עוד הייתי רוצה לקבל.
- שאלה שנשארה פתוחה.
- מה למדתי על התוכן.
- כיצד הסדנה ענתה על מטרותיה.
- על איזו שאלה קבלתי תשובה.
- על איזו שאלה לא קבלתי תשובה.
- שאלה שצצה אצלי מאוחר יותר.
- אילו מסקנות הסקתי במהלך הלמידה.
- אילו רעיונות חדשים עלו אצלי במהלך הלמידה.
- כיצד תרגיל הפתיחה קשור למהלך כולו / לתוכן המפגש.

מכוון תהליך (אישי וקבוצתי)

- מהי הרגשתי ביחס לסיום.
- מה הפתיע אותי.
- מה היה כאן משמעותי.

הנחיית קבוצה – ארגון כלים למנחה

- מה הייתי רוצה לזכור מן הקבוצה.
- אילו תפקידים היו כאן בקבוצה.
- אילו אינטראקציות משמעותיות קרו כאן.
- אילו אירועים מרכזיים קרו כאן.
- משהו שהייתי רוצה להגיד ל..
- מה למדתי על עצמי.
- מה למדתי על הקבוצה.
- משהו שציפיתי שיקרה בקבוצה וקרה/לא קרה.
- ציפיות שהיו לי מעצמי שמימשתי/לא מימשתי.

משוב

- משהו שהייתי רוצה להגיד ל..
- מה למדתי על...
- כיצד תרמה לי השתתפותו של ... בקבוצה.
- מה אאחל לי / לקבוצה.

מכאן והלאה, יישום

- מה "תרוצו ותספרו לחבר'ה".
- משהו שאישיש.
- במה אשתמש.
- אילו קישורים חדשים אעשה בין הדברים שלמדתי.
- דרך אחרת ליישם את מה שלמדתי.
- מה אוכל להשמיט, להסיר.
- האם ואיך מה שלמדתי מתקשר לתחומים אחרים.
- לאן הייתי רוצה להמשיך מכאן.
- במה הייתי רוצה להמשיך ולהתעמק עכשיו.
- מה מתוך מה שקבלתי אני יכול לעשות לבד.
- מה אני הולך לעשות עם מה שלמדתי.
- מה שלמדתי יסייע לי ב...
- כדי שאוכל להשתמש במה שלמדתי, אני זקוק ל..

שאלות "קצת אחרת"

- מה פיקאסו (או כל צייר אחר..) היה מצייר בסוף השתלמות זו.
- מה תמליץ לכתוב על גבי חולצות שתדפיס הקבוצה בסיום הקורס.
- כיצד תכין מישהו חדש לקראת ההשתלמות שזה עתה סיימת (אילו טיפים תתן לו, ממה תזהיר אותו, למה כדאי לשים לב).
- "גינה לי גינה ליי": תאר את הצמח שצמח לך/המצא את הצמח שהיית רוצה שיצמח לך.
- "אושפיזין בסוכה": את מי היית רוצה לשתף בדברים שלמדת, מדוע?

- "משחק כדורגל" – תאר את ההשתלמות, האנשים, האינטראקציות בשפת משחק כדורגל. (אפשר להחליף משחק כדורגל בתהליך בישול או הוראות נסיעה למקום מסוים).
- קובעים – אילו קובעים חבשתי/לא חבשתי במהלך ההשתלמות, אילו מהם יישארו עמי גם מחר?

סיום באמצעות שאלות

- המשתתפים יתבקשו לכתוב מכתב למנחה/למישהו אחר בהקשר לשאלה שישאל.
- כל משתתף יזרוק קובייה שעל כל אחת מפאותיה שאלה, ויענה על השאלה שהגריל.
- המשתתפים יכינו פתקים עם שאלות, ויחליפו אותן ביניהן או יערמו אותן לערמה וייקחו פתק אקראי.
- הקבוצה עומדת במעגל צמוד, אחד המשתתפים יחזיק במטאטא במרכז המעגל ויעזוב אותו. המשתתף שלכיוונו נפל המטאטא יענה על שאלה.
- על קירות החדר פזורים גיליונות נייר גדולים עם התחלות של משפטים, המשתתפים יסיימו את המשפטים באופן חופשי.
- לפני המפגש - המנחה ידביק פתקים עם שאלות מתחת למושב הכיסאות. המשתתפים יתבקשו לשלוף את הפתק המודבק לכסא עליו הם יושבים, להקריא את השאלה ולענות עליה.

”מה הקשר?” – סיכום תכני

מטרות

- חקירת הקשרים בין הנושאים והמושגים שנלמדו בהשתלמות.
- מציאת קשרים חדשים בין נושאים ומושגים שלמדו.
- סיכום התובנות והלמידה.

מהלך

1. כל משתתף יגדיל¹ כותרת של נושא שנלמד בהשתלמות?²
2. המנחה יחלק את הקבוצה לזוגות (ראה פרק 4 : חלוקה לקבוצות-משנה/לזוגות).
3. הזוגות יתבקשו לרשום 5 קשרים מכל סוג שהם מוצאים בין הנושאים שהגדילו (למשל, קשר של סיבה ותוצאה, יישומים דומים לשני כלי החשיבה, דרך דומה של לימוד הנושא וכיו"ב).
4. כל זוג יציג במליאה את מסקנותיו, הקבוצה מוזמנת להצביע על עוד קשרים.
5. שאלות במליאה :

- עד כמה היה קל/קשה למצוא את הקשר בין הנושאים?
- איזה סוג של קשרים חיפשתם (תוכן, דרך לימוד, ממד אישי רגשי)?
- האם בעקבות הפעילות צצו בך תובנות או שאלות חדשות לגבי מה שנלמד?

חלופות

1. במקום להגדיל את הכותרת, אפשר:

- כל משתתף ירשום על גבי דף כותרת של נושא שמצא חן בעיניו.
- הכותרות יפוזרו בחדר על הקירות/ על הכיסאות והמשתתף יבחר את כותרת הנושא שמוצא חן בעיניו.

Blank writing area with horizontal lines for notes.

2. במקום כותרת של נושא, אפשר גם:

- שמות כלי חשיבה.
- תרגילים שהיו בהשתלמות.
- "כל מיני" – כותרות של נושאים רחבים וספציפיים, תזכורות לפעילויות וכיוב'.

Blank writing area with horizontal lines for notes.

ציוד

כותרות הנושאים, דפים וכלי כתיבה.

הערות:

- אם בוחרים בחלופה שבה המשתתפים רושמים את כותרות הנושאים, יש לוודא כי בשלב החלוקה לזוגות לא ייוצרו זוגות בעלי אותה כותרת, או, לחילופין, לבקש מראש מכל משתתף לרשום 2-3 כותרות).

Blank lined area for writing notes.

"מילות מפתח (3)" – סיכום אישי תכני

מטרות

- סימון אישי של הנושאים המשמעותיים שעלו בהשתלמות.
- הדגשת הנושאים המרכזיים שנלמדו.
- בחינת מגוון הפרשנויות של אנשים שונים כלפי נושא.

Blank writing area with horizontal lines for notes.

מהלך

1. כל משתתף מתבקש לרשום לעצמו 10 מילות מפתח¹ שעלו בהשתלמות.
2. כל משתתף יסמן לעצמו את שתי מילות המפתח שהכי משמעותיות עבורו/שהכי מתאימות לסיכום ההשתלמות.
3. שיתוף במליאה²: כל משתתף יציג את המילים בהן בחר ויסביר את בחירתו.
4. שאלות במליאה:
  - מדוע המילים שבחרת מייצגות בעיניך את מה שהיה בהשתלמות?
  - באילו מילים היית בוחר על מנת לתאר את מה שלא היה בהשתלמות?
  - כיצד בחרת בשתי מילים אלה?
  - מה ניתן לומר על הקבוצה לאור המילים שבחרו/שלא בחרו המשתתפים?
  - מה ניתן לומר על ההשתלמות לאור המילים שבחרו/שלא בחרו המשתתפים?
  - במידה ויש מילים שנבחרו מספר פעמים, כיצד ניתן להסביר זאת מבחינה מתודית או תכנית?

פרק 3 : פעילויות סיכום וסיום

Blank writing area with horizontal lines.

חלופות

1. במקום מילות מפתח, אפשר לבקש מהמשתתפים לרשום :

- מושגים מרכזיים.
- תרגילים שהם זוכרים.
- אירועים בחיי הקבוצה.
- מחשבות שליוו אותם.
- מילים שמסמלות בעיניהם את מה שהיה (חופשי).

Blank writing area with horizontal lines.

2. במקום לשתף במליאה, אפשר:

- להתחלק לזוגות ולדון במה שרשמו.

Blank writing area with horizontal lines for notes.

ציוד:

דפים וכלי כתיבה.

Blank writing area with horizontal lines for notes.

הערות:

"ידיעות אחרונות" – סיכום קבוצתי יצירתי

מטרות

- סיכום ההשתלמות באופן פתוח ויצירתי.
- מתן משוב בצורה לא מאיימת.
- התוודעות לדרך בה משתתפים אחרים רואים את ההשתלמות.
- הזדמנות לחשיבה על יישום והעברה.

Blank writing area with horizontal lines for notes.

מהלך

1. המנחה יחלק את הקבוצה לקבוצות-משנה בנות 3-4 משתתפים (ראה פרק 4: חלוקה לקבוצות-משנה/לזוגות).
2. כל קבוצת-משנה תתבקש להפיק עיתון¹ שידווח על ההשתלמות שהייתה לפי המדורים לדוגמא, חדשות (דברים שלא ידענו ולמדנו בהשתלמות), דרושים (אילו כישורים שכללתי / מה נדרש שיהיה בהשתלמות הבאה), פרסומות (למה כדאי להירשם להשתלמות הבאה) "קוראים כותבים" (כיצד ניתן ליישם את מה שנלמד) וכיוב'.
3. במליאה, כל קבוצה תציג את העיתון שלה.
4. שאלות במליאה:
  - כיצד החליטה הקבוצה על מבנה העיתון שתפיק (בחירת המדורים ותכנם)?
  - מה דומה ומה שונה בין העיתונים שהפיקה כל קבוצה?
  - מהם המסרים העולים מהעיתונים?

---

1. במקום ליצור עיתון, אפשר גם:

- ליצור מדור אחד של עיתון.
- ליצור דגל לקבוצה / למפגש.
- ליצור כרזת פרסומת.
- ליצור קולאז' שעונה על אחת משאלות הסיום (ראה שאלות לסיום ולסיכום, עמ' ****).
- לחבר ג'ינגל.
- להעמיד את הקבוצה לפסל אנושי.
- להעמיד את הקבוצה לתמונת סיום.
- לשרטט קו שמתאר את התהליך שעברה הקבוצה.

ציוד

צבעים, עיתונים, טושים, כלי כתיבה, דבק, גיליונות נייר גדולים.

הערות

- במקום להכתיב לקבוצות אילו מדורים יהיו בעיתון, אפשר להשאיר בידיהן את הבחירה: אילו מדורים הן מעונינות להפיק, וגם במה עוסק כל מדור (למשל, במדור הספורט ניתן לדווח על הישגים לימודיים או על תרגילים שונים בהם הקבוצה הפעילה את "שריר החשיבה" – לבחירת הקבוצה).

Blank lined area for writing notes.

"סיפור קבוצתי" – סיכום קבוצתי באמצעות קלפים

מטרות

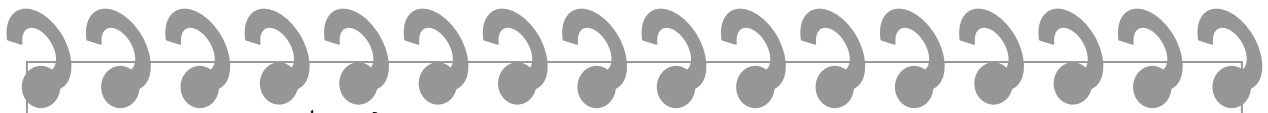
- שחזור רגשי של החוויה הקבוצתית.
- התייחסות לתהליך הקבוצתי.

A large rectangular area with horizontal lines, intended for writing the group summary.

מהלך

1. המנחה יפזר על הרצפה⁴ קלפים מחבילות שונות – לפחות 5 חבילות.
2. המשתתפים יתבקשו לבנות ביחד את ה"סיפור הקבוצתי" שלהם באופן הבא:
המשתתף הראשון יבחר בקלף שמתאר היבט כלשהו של תחילת הקבוצה, הבא אחריו (לאו דווקא לפי סדר הישיבה) יבחר בקלף אחר וימשיך את הסיפור הקבוצתי מהנקודה בה עצר הקודם.
3. לאחר שכל המשתתפים בחרו בקלף, הם יפרשו את הקלפים הנבחרים על הרצפה לפי סדר הופעתם.
4. המשתתפים יתבקשו להתבונן על הקלפים ולומר כל שעולה על דעתם ביחס אליהם (למשל, אילו מבין חבילות הקלפים השתמשו הרבה / מעט, מה היחס בין הקלף הראשון והאחרון, אילו היבטים מחיי הקבוצה מתוארים יותר / פחות וכו').
5. שאלות במליאה:
  - כיצד בחרת בקלף?
  - באילו היבטים מחיי הקבוצה בחרו המשתתפים להתמקד? מדוע?
  - מאילו היבטים / אירועים הקבוצה התעלמה? מדוע?
  - מה ניתן ללמוד על הקבוצה לאור ה"סיפור הקבוצתי" שלה?

פרק 3 : פעילויות סיכום וסיום

- האם ניתן להצביע על מקומות בהם התוכן והתהליך השפיעו זה על זה (למשל, כאשר מבחינה כרונולוגית עמדו לתאר אירוע לא נעים מחיי הקבוצה, אף משתתף לא התנדב לבחור קלף מתאים)?

חלופות

1. במקום לפזר קלפים על הרצפה, אפשר :

- שכל משתתף ייקח באופן אקראי קלף אחד מכל חבילה.

ציוד

חבילות קלפים.

הנחיית קבוצה – ארגון כלים למנחה

הערות

A large rectangular area with a light gray background, containing seven horizontal lines for writing notes.

"סיפור אישי" – סיכום אישי באמצעות קלפים

מטרות

- חיבור לחוויה האישית של כל משתתף.
- פיתוח מודעות לתהליך האישי.
- סיכום ההשתלמות באופן פתוח ויצירתי.

A large rectangular area with a light gray background, containing several horizontal lines for writing. The lines are evenly spaced and extend across most of the width of the box.

מהלך

1. המנחה יפזר על הרצפה קלפים ממספר חבילות שונות (לפחות 5), כשפני הקלפים הפוכים.
2. כל משתתף יתבקש לבחור קלף אחד מכל חבילה בצורה אקראית ולהניח אותם לפניו לפי הסדר בו בחר בהם.
3. כל משתתף יתבקש לכתוב לעצמו¹ את ה"סיפור האישי" שלו בקבוצה² בהתאם לקלפים שבחר ובהתאם לסדר בו הם מוצגים לפניו (=מהו התהליך שעבר).
4. כל משתתף שרוצה, מוזמן להציג את הקלפים ואת הסיפור שלו. אם רוצים בכך, הקבוצה יכולה להתייחס למה שנאמר ע"י כל משתתף, ואף לחפש מידע נוסף תוך שימוש בקלפים (למשל, להפנות את תשומת לבו לפרטים בקלף מהם התעלם).
5. שאלות במליאה:

- האם השימוש בקלפים היה לך קל/קשה? מדוע?
- כיצד השתמשת בקלפים על מנת לבנות את הסיפור שלך? (למשל, האם "חיפשת" בקלף את מה שרצית לכתוב ממילא, או שהקלף כיוון את חשיבתך?).
- עד כמה הסיפורים של שאר חברי הקבוצה דומים לסיפור שלך?
- האם היית רוצה סוף אחר ל"סיפור"?

חלופות

1. במקום לבקש מהמשתתפים לכתוב לעצמם את הסיפור האישי, אפשר:

- תחילה לחלק את המשתתפים לספר את סיפוריהם, ובהמשך לדווח במליאה על תובנות או מחשבות בעקבות הסיפור.

---

2. במקום לספר את סיפורם האישי, אפשר לבקש מן המשתתפים גם:

- לספר את הסיפור הקבוצתי, כפי שהם רואים אותו.
- לספר את סיפור ההשתלמות.

ציוד

חבילות קלפים, דפים וכלי כתיבה.

הערות

- במידה והמשתתפים מתקשים לחבר סיפור לפי סדר הקלפים שהגרילו, ניתן לאפשר להם לסדר את הקלפים בסדר שיבחרו.

Blank writing area with horizontal lines.

"איתקה" – סיכום אישי באמצעות חיבור לשיר

מטרות

- עריכת סיכום אישי.
- הזדמנות לחשיבה על יישום והעברה.

מהלך

1. המשתתפים יקבלו טקסט של השיר "איתקה" מאת קונסטנדינוס קוואפיס¹ (ראה עמוד 167 בנספח).
2. אחד המשתתפים יתבקש להקריא את השיר בקול רם בפני הקבוצה.
3. כל משתתף יקרא לעצמו את השיר ויסמן לעצמו משפטים המבטאים תכנים שלמד בהשתלמות או כל דבר אחר העולה על דעתו, המתקשר לסיכום ולסיום ההשתלמות.
4. המשתתפים יספרו במליאה אילו משפטים סימנו לעצמם, ויסבירו מה הם מבטאים ביחס להשתלמות.
5. שאלות במליאה:

● האם יש בשיר אלמנטים נוספים, פרט לתוכן, אשר מבטאים בעיניך היבטים נוספים הקשורים בהשתלמות? (כגון, מבנה הבתים, קצב, שפה וכיובי).

● האם השימוש בשיר עזר לך לערוך את הסיכום?

חלופות

1. במקום להתייחס לשיר "איתקה", אפשר גם :

- להתייחס לתמונה "גל בים" (ראה עמוד 168 בנספח) – כל משתתף יתבקש לחשוב היכן הוא "נמצא" בתמונה" (על הגל / לפני הגל / על החוף וכו').
- להתייחס למפת דרכים (ראה עמוד 169 בנספח) – ולתאר היכן הוא "נמצא" (תחילת / אמצע / סוף הדרך), באיזו דרך הלך (הררית / מישורית / עקיפה וכו').
- להתייחס לקלפים או לתמונות שונות ולהביע דרכם היכן הוא "נמצא" עם סיום ההשתלמות.

ציוד

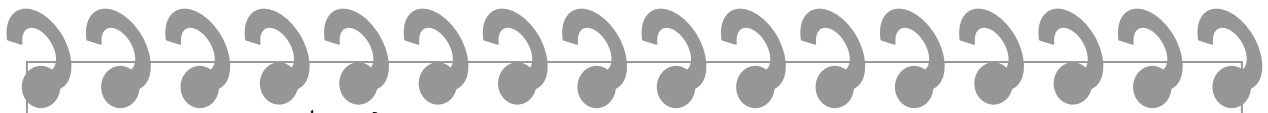
עותקים כמספר המשתתפים של השיר/ התמונה / קלפים או תמונות.

הערות

- השיר "איתקה" נלקח מהאודיסאה, והוא מתאר את מסעו של אודיסאוס, אשר נאלץ לצאת למלחמה נגד רצונו. במסעו חזרה הביתה, פוסידון, אל-הים, רודף אותו ופוגע בו. השיר מתאר את המסע לאיתקה (מקום מגוריו של אודיסאוס) כהזדמנות ללמידה שנוצרת בתהליך קשה ומייאש, כפי שעובר אודיסאוס.
- במידה והחלופה הנבחרת היא "גל בים" או "מפת דרכים", כדאי לעסוק גם ביישום והעברה – לאן הייתי רוצה להמשיך מכאן / כיצד אקדם את עצמי מהנקודה בה אני נמצא כיום.

A large rectangular area with a light gray background, containing seven horizontal lines for writing.

”כותרת ראשית” – סיכום אישי באמצעות חיבור למשפטים

מטרות

- סיכום באופן חופשי, יצירתי והומוריסטי.
- סיכום דרך הקשרים בלתי שגורתיים.

מהלך

1. המשתתפים יכנסו לחדר שעל קירותיו פזורים גיליונות נייר, על כל אחד מודבקת כותרת שנגזרה מהעיתון בהקשרים שונים (ספורט, פוליטיקה, פלילים וכיו"ב).¹
2. המשתתפים יקראו את הכותרות ויתבקשו לכתוב תחת כל כותרת את כל העולה בדעתם ביחס להשתלמות.
3. המשתתפים יוזמנו לעבור בין גיליונות הנייר ולקרא.
4. במליאה, כל משתתף יבחר לספר דבר אחד שכתב, וכן כל משתתף יוכל לבקש הבהרות לגבי דברים שאחרים כתבו.
5. שאלות במליאה :

- האם יש משהו נוסף שרציתם לומר, שלא התחבר לכם לאף כותרת?
- לאיזו כותרת התחברתם הכי חזק, ולמה?

חלופות

1. במקום להדביק כותרות מהעיתונים, אפשר:

- להדביק תמונות.
- להדביק קריקטורות.
- להשתמש ב"כל מיני" – קצת מכל דבר.

ציוד

גיליונות נייר עם כותרות, טושים.

הערות

- תרגיל זה יכול להיות הומוריסטי, אם בוחרים בכותרות או תמונות מצחיקות.
- אפשר לשרטט "בועות" ולכתוב בתוכן.

"אבני דרך" – סיכום אישי באמצעות חפץ

מטרות

- חקירה של התהליך האישי.
- הזדמנות לחשיבה על יישום והעברה.

מהלך

1. המנחה יניח במרכז המעגל מבחר אבנים¹ שהביא עימו², שונות זו מזו (בגודלן, בצורתן/ בצבען/ במשקלן וכיו"ב).
2. כל משתתף יתבקש לבחור אבן אחת, שלהרגשתו משקפת את התהליך שעבר בהשתלמות³, ויספר למליאה.
3. שאלות במליאה :

- האם יש אבן אחרת מזו שבחרת, אשר דרכה אתה יכול לומר דבר אחר ביחס להשתלמות? מהו?
- לו היית יכול לבחור בחפץ אחר (ולא באבן) ע"מ לתאר את התהליך שעברת, במה היית בוחר? מדוע?
- כיצד תוכל ליישם את מה שלמדת כאן?

חלופות

1. במקום אבנים, אפשר גם:

- קופסאות וכלי קיבול.
- חפצים שונים אקראיים.
- עלים / פרחים.
- מסגרות מגוונות.

---

2. במקום שהמנחה יביא את האבנים מהבית, אפשר:

- המשתתפים יתבקשו מראש להביא עימם למפגש מספר אבנים.
- המשתתפים יתבקשו מראש להביא עימם למפגש אבן אחת שמתארת את התהליך שעברו.
- המשתתפים ירדו לחצר ויאספו אבנים.

---

3. במקום לבחור באבן שמתארת את התהליך שעברו, אפשר לבקש מהמשתתפים:

- לבחור באבן שמתארת את התהליך שעברה כל הקבוצה.
- לבחור באבן שמתארת נקודות קושי שהיו לו בהשתלמות.
- לבחור באבן שמשקפת את מה שקבל בהשתלמות.

ציוד

אבנים שונות.

הערות

- המיוחד בתרגיל זה הוא שבחרים בחפץ מתוך משפחה של חפצים דומים.
- הפעילות "אני חפץ להציג" (עמוד *** בפרק 1) מתאר מהלך דומה. מומלץ לעיין בו לחלופות נוספות.
- במידה והחלופה הנבחרת היא זו בה המשתתפים מתבקשים להביא איתם אבן "מהבית", יש להודיע על כך בסוף המפגש הקודם.

מטרות

- חקירת הלמידה האישית.
- הבעה יצירתית של הלמידה האישית.
- סימון תהליכים ושאלות עתידיים רצויים.
- מתן וקבלת משוב בדרך לא מאיימת.
- הזדמנות לחשיבה על יישום והעברה.

A large rectangular area with horizontal lines, intended for writing or drawing.

מהלך:

1. כל משתתף ייקח דף ויקפל אותו לשניים.
  2. בחצי האחד של הדף ירשום את השאלה "מה קבלתי", ובאחר – "מה עוד הייתי רוצה לקבל".
  3. המשתתף יתבקש להביע את תחושותיו ביחס לשתי השאלות באמצעות סמלים¹ שצייר בשני חצאי הדף.
  4. המשתתפים יניחו את הדפים במרכז המעגל, לעיון כל הקבוצה.
  5. כל משתתף ייקח לידו ציור של משתתף אחר, שמוצא חן בעיניו/שנראה לו מעניין.
  6. כל משתתף יעיין בציור שבידו ויספר מה הוא רואה בו, כיצד הוא "קורא" אותו ומה הוא מבין מההתבוננות בו.
  7. המשתתפים יציגו את הציורים במליאה ויספרו איך הם "קוראים" אותם. המנחה ירשום את דבריהם על הלוח.
  8. שאלות במליאה:
- האם דרך שני הציורים (זה שציירת וזה שלקחת לידך) התחברת לאותן תחושות? תאר.

פרק 3 : פעילויות סיכום וסיום

- האם יש הבדלים מבחינת תהליך החשיבה בשני חלקי הפעילות? (לצייר את תחושותיך / לקרא את מה שמייצג הציור של מישהו אחר)
- האם במבט נוסף על ציורך, אתה רואה בו דברים נוספים שלא חשבת עליהם?
- האם מישהו אחר ראה בציור שלך דברים שלא חשבת עליהם, מה היחס שלך אליהם?
- האם יש משהו שציירת בציור שלך ולא בא לידי ביטוי בדברי המשתתף ש"קרא" אותו?

---

9. המנחה יפנה את הקבוצה לעיין בלוח, ולחשוב ביחד אילו מסרים עולים מדבריה (למעשה, בשלב זה, הקבוצה והמנחה מנסחים משוב קבוצתי).

- בהזדמנות זו, כדאי גם לחשוב כיצד ניתן יהיה ליישם בעתיד את התובנות והלקחים שעלו, גם בהקשרים אחרים.

חלופות:

1. במקום לצייר סמלים, אפשר:

- לגזור תמונות.

ציון

דפים וצבעים.

הערות

A large rectangular area with a light gray background, containing six horizontal lines for writing notes.

"איך הייתי?" – משוב אישי בין המשתתפים לבין עצמם

מטרות

- חקירה אישית של התפקיד הקבוצתי, וקבלת משוב לגביו.
- התייחסות אישית של המשתתפים זה לזה.

Blank writing area with horizontal lines for notes.

מהלך

1. כל משתתף יתבקש לכתוב על גבי דף משוב אישי: "איך, לדעתי, הייתי בקבוצה (כיצד תרמתי/עיכבתי, מה יזכרו ממני וכיוב'), ושומר לעצמו.
2. כל משתתף יקבל מעטפה גדולה ריקה וירשום את שמו המלא על גביה.
3. המשתתפים יניחו את המעטפות בחלל החדר¹.
4. כל משתתף יתבקש לכתוב משוב אישי לכל המשתתפים האחרים².
5. המשתתפים יכניסו את המשובים למעטפות המתאימות.
6. כל משתתף ייקח את המעטפה שלו ויקרא את המשובים שקבל, וישווה עם המשוב שכתב לעצמו³.
7. שיתוף ובירור במליאה – מי שחפץ, מוזמן לספר על תחושותיו ולשאול שאלות.

חלופות

1. במקום להניח את המעטפות בחלל החדר, אפשר:
  - להצמיד מעטפה לגב באמצעות סיכת בטחון/מדבקה.

---

2. במקום לתת משוב בצורה חופשית, אפשר:

- הקבוצה תחליט מראש אילו קריטריונים היא מעוניינת לכלול במשוב.
- כל משתתף יכתוב על גב המעטפה איזה משוב היה רוצה לקבל (מה מעניין אותו לדעת וכיוב').

- המשתתפים יתנו ויקבלו רק משובים חיוביים.

---

3 במקום לעיין במשובים בזמן המפגש:

- אפשר להשאיר את המשובים במעטפות, וכל משתתף יקרא בהם בזמנו החופשי מחוץ למפגש.

פרק 3 : פעילויות סיכום וסיום

- אם המנחה מעוניין בכך, גם הוא יכול להשתתף במתן ובקבלת המשוב.
- תרגיל מעין זה רצוי לעשות רק בקבוצה שעבדה תקופה ממושכת ביחד, שנוצרו בה יחסי אמון ודרגת אינטימיות גבוהה, והתקיימה בה נורמה של פניות אישיות בין המשתתפים.
- אפשר לבקש מהקבוצה להכין בבית את המשובים ולהביאם למפגש.
- כאמור, אפשר לקבוע כללים למתן המשוב, ולהימנע כך ממצבים מביכים ומעוררי חרדה (למשל, לתת רק משוב חיובי, להימנע מ"אבחונים אישיתיים", לנסח משפט בגוף ראשון – "מצא חן בעיני כשאמרת...." ולא בגוף שני – "אתה נוהג לדבר...").

”פרספקטיבה” – משוב אישי בין המשתתפים לבין עצמם

מטרות

- חקירת הלמידה בראיה לעתיד.
- סימון מטרות לעתיד של המשתתפים.
- התוודעות למחשבות שונות לגבי מה ניתן להשיג בעקבות הלמידה.

Blank writing area with horizontal lines for notes.

מהלך

1. המנחה יחלק את הקבוצה לזוגות¹ (ראה פרק 4: חלוקה לקבוצות-משנה/לזוגות).
2. כל אחד מבני הזוג יתבקש לספר על תחושותיו ומחשבותיו עם סיום הקורס.
3. בהמשך, יחשוב ויספר כיצד הוא מדמיין את עצמו בעוד² 5 שנים, ולתאר ע"י כך את ההשפעות וההשלכות של התהליך שעבר.
4. שיתוף במליאה.
5. שאלות במליאה:

- באילו היבטים של התהליך שעברת/תעבור בחרת להתמקד? מדוע?
- לאור מחשבותיך על התהליך שתעבור, האם יש "תחנות ביניים" שתעבור, בהן תוכל להשפיע על המשך הלמידה? מהן?
- מהן המטרות של תרגיל זה?

פרק 3 : פעילויות סיכום וסיום

חלופות

1. במקום לעבוד בזוגות אפשר :

- לעבוד במליאה, כל משתתף ינסה לדמיין את עצמו כעבור 5 שנים.
- לעבוד במליאה, בכל פעם הקבוצה תתייחס למשתתף אחד, ואף תתבקש לנמק את מה שהיא אומרת לו / עליו.

- לעבוד במליאה באמצעות משחק תפקידים, ובו שני משתתפים מתנדבים ישחקו כאילו נפגשו כעבור 5 שנים, והם מדברים על מה שהיה בהשתלמות ומה קרה איתם מאז.

---

2. במקום לדמיין 5 שנים קדימה, אפשר :

- לפני 5 שנים.
- לפני ההשתלמות.

Blank writing area with horizontal lines.

ציוד

דפים וכלי כתיבה.

הערות

- אפשר לערוך פרספקטיבה ממוקדת ולכוון את הקבוצה להתייחס, למשל, ליישום: מה עשית עם מה שלמדת.

Blank writing area with horizontal lines.